

Aile eğitimi ve önemi:

Ailede eğitim, çocuğun eğitim yaşantısının temeli ve başlangıcıdır. Çocuğun burada kazanacağı ilk eğitim yaşantıları, onu, okulda, meslek yaşamında ve toplumda etkilemeye devam eder. Bu nedenle, ailede çocuk eğitiminin, istenen ve bilimsel bir yönde olması gerekir.

Çocuk eğitimi, aslında doğumdan önce başlayabilirse de, doğumla birlikte başladığı kuşkusuzdur.

Ailede çocuklar, doğumdan itibaren, çevresindeki canlı ve cansız varlıkların etkisi altındadır. Onlar, bu çevrelerden alacakları etkilere göre, içlerindeki gizilgüçlerini (potansiyellerini) ortaya koyarak gelişme çabasında bulunurlar. Çocuğun yaşı ilerledikçe çevrenin bu etkisi, daha belirgin bir biçim alır. Çocuk üzerinde çok etkili olanlar, ana, baba ve kardeşler olabileceği gibi; büyük anne, büyük baba, amca, dayı, hala ve teyze gibi yakın akrabalar da olabilir.

Çocuk eğitiminin çeşitli yönleri:

Çocuk eğitimi çok yönlü bir süreçtir. Önce bedensel eğitim dikkati çeker. Çocuğun büyümesi ve gelişmesi, bedensel eğitimle mümkündür. Bunu, zihinsel, duygusal, toplumsal ve ahlâksal eğitim izler.

Bedensel eğitim: Eğitimin temelinde bedensel gelişim vardır. Beden bakımından yeterli gelişmeyen kimselerde, diğer gelişimlerin de yeterli olmadığı görülür. Bu bakımdan, aile eğitimi, nasıl bütün eğitimlerin temeli ise, aile eğitimi içinde, bedensel gelişim de aile eğitiminin temelini oluşturur. Büyüyüp hareket etmeyen, başkaları ile ilişkilerde bulunmayan kimselerde, toplumsal ve ahlâksal gelişim de oluşamaz.

Bedensel eğitimin oluşması için çocuğun iyi beslenmeye, rahat ve uygun bir ortam içinde bulunmaya, oyun, iş ve hareket yapmaya gereksinimi vardır. Bu nedenle, ana ve baba, bu konularda bilinçli hareket etmek durumundadır.

Zihinsel eğitim: Çocuğun zihinsel ve hatta duygusal yaşamının oluşmasında, "hareket" in büyük rolü vardır. Denilebilir ki, zihin, çocuğun

uyum" davranışları içine girer. İlk iki ay içinde bu, belli belirsiz bir durumdadır. Bu zamanda çocuk, âdeta ana rahmindeki yaşamını sürdürüyor gibi görünür. Fakat, bundan sonra, çevresine karşı belirli tepkiler yapmaya başlar. Bu suretle, çocuk, hem kendini geliştirir; hem de çevresi üzerinde etkili olmaya başlar. Çevresindeki maddeleri ve varlıkları evirip çevirerek, onlar üzerinde değişiklikler yapar ve bundan da büyük bir hoşnutluk elde eder. Küçük bir çocuğun bir şeyi alıp incelemesinin, onu bir yere vurarak ses çıkarmasının ve hatta fırlatıp atmasının, sonra kahkahalarla gülmesinin nedeni budur.

Çocuk, ilk üç ayda içgüdü ve tepkileriyle (refleksleriyle) hareket eder; fakat, bundan sonra, duyu organları geliştikçe, yavaş yavaş bilinç de oluşur. Zaman içinde ne yaptığını ve niçin yaptığını bilebilecek bir duruma gelir. İkinci yaşam ortalarından itibaren de çocukta "düşünme" belirtileri görülmeye başlar. Bu psikolojik gelişme, beden gelişmesinde olduğu gibi belirgin değildir; uzun bir sürede sessiz ve sedasız oluşur. Buna, "zekâ gelişmesi" de denebilir. Bunun için de, çocuğa bol bol "hareket etmek" olanağı verilmelidir. Kısaca, "hareket", bir yönüyle, çocuğun bedensel gelişmesine yardım ederken, diğer yönüyle de zihin gelişmesine yardım eder. Bunun için, çocuğun görme, işitme ve dokunma alanına girmiş olan varlıkların algılanması, bu alanlarda yapılmaya başlanan ilk deneyler, çocuğun zihinsel gelişmesinde önemli bir aşama oluşturur.

* **Duygusal eğitim:** Çocuğun duygusal yaşamı da bir "hareket" i gerektirir. Çocuğun bir şeyi alıp sevmesi, ondan hoşlanması, duygusal yaşamının bir sonucudur. Eğitimde duygusal yaşamın temeli "sevgi" dir, denilebilir. Sevilmeyen çocuktan "sevgi" beklenemez. Çocuğa eğitsel davranışlar, ancak bir sevgi ortamı içinde kazandırılabilir. Çocuğa bu duyguyu vermek için, ona yakınlık göstermek gerekir. Bunun aksi yönde bir davranış, çocukta "korku" ya yol açabilir. Bundan çekinmeliyiz. Çünkü, korku ile birlikte bulunan hiçbir davranış, eğitsel bir nitelik taşıyamaz. Bunun için, çocuğa, "korku" duygusunu, çok özel ve tehlikeli durumlarda

toplumsal ve ahlaksal gelişme
mesi de, zihinsel ve duygusal gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yeter derecede zihin ve duygu gelişimine sahip olmayan kimselerde, ahlaksal gelişim de oluşamaz. Ahlâk gelişimi, "kişilik" gelişiminin bir ögesidir. Bunda da çocuğun çevresindeki kimselerin ve yaşadığı ortamın büyük rolü vardır. Ana baba ve kardeşler gibi aile bireyleri, çocuğun eğitimi üzerinde büyük etkiler yaparlar. Özellikle, aile bireylerinin çocuk üzerinde yapacağı "örneklik" etkisi, çocuk kişiliğinin oluşmasını sağlayan büyük bir etken olarak kabul edilir. Bunun böyle olması, eğitimde ailenin, aile eğitimi içinde de çocuğun yakın çevresinin ve burada bulunanların tutum ve davranışlarının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu tür etkilerden yoksun büyüyen çocukların eğitimi, onların içgüdülerinin etkisine bırakılmış demektir. Bu gibiler, iyi bir okul eğitimi de almazlarsa, bunlar, toplum içinde "uyumsuz" ve "başınabuyruk" bir kimse olarak dolaşırlar.

Okul eğitimi de, iyi bir aile eğitimi üzerine kurulabilir. Çocuğun okul ve toplum karşısındaki tutum ve davranışları, ailedeki yaşantılarına bağlı olarak oluşur. Bunun içindir ki, J. Leif ve J. Delay'ın dediği gibi, çocuğu, ailesinden çekip çıkaran bir eğitim, insanı insanlıktan çıkaran bir eğitim olarak kabul edilir. Ailede horlanan, sevilmeyen bir çocuk, kendini "güvensiz" hisseder. Bu gibi çocuklar, A. Mounier'in de belirttiği üzere, kolaylıkla "aşağılık duygusu"nun pençesine girer. Çok kez, ailesini bırakıp kaçan çocuklar, bunlar arasından çıkar. Bu gibiler, bu durumlarını ödünleyebilmek (telâfi edebilmek) için daha sonraları, çılgınca bir macera yaşamının içine girebilirler (Foulquie, P.; Pedagoji Sözlüğü 1994, Sosyal Yayınlar, s. 7).

Ailede oyun etkinlikleri:

Bu açıklamalar, çocuğun aile içinde, onun etkinliğine uygun, ona yanıt verecek bir ortam içinde bulunmasını gerekli kılar. Bu da, daha çok, oyun yolu ile gerçekleşebilir. Çocuk, 3-4 yaşlarına kadar kendi kendine oyun etkinliklerinde bulunur. Bunun için, çocuğa, bu yaşlarda bol oyun etkinliklerinde bulunma olanağı sağlanmalıdır. Oyun araçları, çocuğun çeşitli duyu organlarına hitap edecek şekilde seçilmelidir. 3-4 yaşlarından sonra da çocuğun başka çocuklarla oyun oynamasına izin verilmelidir. Bu sırada çocuk, zihin gelişimi yanında, "toplumsallaşma" için toplum kurallarını da öğrenir.

Aile içinde ana ve babanın çocuk eğitimindeki

üzerindeki etki ve rolleri değişiktir. Ana, çocuğu, daha çok maddi ve manevi her türlü tehlikeyden koruyan bir kimsedir. Annenin, böyle bir içgüdüye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan, anneler, dünyada en özverili ve özgeci kimselerdir. Çocuğun toplumsal gelişiminde, annenin bu tutum ve davranışlarının etkisi ve rolü olduğu kabul edilmektedir (Kanad, H. Fikret; Kısaltılmış Pedagoji, 1977 s. 111).

Çocukluğunda anne sevgisinden yoksun büyüyen kimselerde görülen olumsuz (acımasız) bazı davranışlarda, bu etkinin açıkça görüldüğü ifade edilmektedir. Bu bakımdan, annenin kişiliğinde açıkça görülen sevgi, yumuşak hareket, koruyuculuk, eğitim için, son derece önemlidir.

Aile içinde baba, güç, kuvvet, irade ve otorite gibi nitelikleri temsil eder. Anneden gelen nitelikler ile babadan gelen niteliklerin ailede "uyumlu" bir biçimde bulunması, çocuk eğitimi üzerinde son derece olumlu etki yapar. Böyle bir durumda çocuk, "yaratıcı" nitelikte bir etkinlikte bulunarak "kendini ortaya koyma" (kendini ifade etme) olanağı bulur.

Aile eğitiminde temel ilkeler:

1. Aile eğitimi, çocuğa karşı "sevgi" ve hatta "saygı" duyguları ile başlar. Çocuğa karşı gösterilen sevgi ve onun kendisini eğiten kimseye karşı göstereceği "güven" duyguları, eğitim için, en uygun ortamı yaratır. Bunlara uygun olmayan ortamlarda yapılacak hiçbir etki, çocukta eğitim için gerekli olan içten "davranış" değişikliğine yol açamaz. Ailede, ana ve baba ile okulda öğretmenler, bu nedenle, önce böyle bir ortamı sağlamak durumundadırlar.

2. Eğitimde herhangi bir davranışın öğrenilmesi, her şeyin öğrenilmesinde olduğu gibi, o davranışın, öğrenen kimse tarafından bizzat yapılmasıyla gerçekleşebilir. Bunun için, çocuğa öğretmek istediğimiz her yeni davranış, çocuk tarafından, en az bir kez yapılmalıdır. Bu, bizim isteğimiz ile olabilir. Yapılan davranışın uygun bir davranış olduğu saptandıktan sonra, bu davranış, eğitici tarafından da onaylanmalıdır. Bir davranışın bu biçimde yaptırılması, o davranışın, en az %50 oranında yineleşmesi olanağını verecektir. Daha fazla yaptırıldığı takdirde, bunun yapılma oranı yükselir. Söz ile yapılacak etki ve telkinlerin fazla bir eğitim değeri olmadığı bilinmelidir.

3. Çocuğun eğitiminden sorumlu olan kişiler arasında, eğitim konusunda bir "birlik" bulunmalıdır. Çocuk eğitiminde en önemli ilkelerden biri budur. Eğitimde birinin yaptığı bir hareketi

bunun tartışmasını yapmak, hiç doğru olmaz. Çocuk, eğitiminden sorumlu kimseler arasındaki görüş ayrılığının farkına varırsa, bunu, gerektiğinde kendi çıkarına kullanma girişiminde bulunabilir. O zaman, bu da ayrı bir sorun teşkil eder.

4. Çocuk, sevdiği ve otorite olarak kabul ettiği kimselerin davranışlarını kendisine bir "örnek" olarak alır. Bu önemli ilke, eğitimde çok yer tutar. Bunun için, anne ve babalarla öğretmenler, davranışlarında çok dikkatli bulunmalıdırlar. Biz, kendimiz nasıl olursak, genellikle, çocuklarımız da öyle olur. Bu bakımdan, eğitimde "Şöyle yap!", "Böyle yap!" demenin bir yararı yoktur. Çocuk, genellikle, nasıl görürse, öyle davranır.

5. Çocuk eğitiminde, çocuğun doğasına önem vermek, ondan hareket etmek ön planda yer tutar. Çocuk psikolojisinin saptadığına göre, çevresine karşı ilgili, araştırmacı ve yapıcı (inşa edici), bir şey ortaya koyucu bir niteliğe ya da yapıya sahiptir. Çocuğu eğitirken de, onun bu niteliklerinden yararlanmak gerekir. Bunun için, daha küçük yaşlardan itibaren, oyunla birlikte, çocuğu, işe alıştırmak gerekir. Bu amaçla, evde anne ve baba, bir iş yaparken, çocuğa da bir şeyi yapmak, temizlemek gibi bir iş verilebilir. Bu yapılmayacak olursa, okulda da bu eksiklik, kolay kolay giderilemez. Bu durumda, çocuk, ilerde yaşama atıldığı zaman, işten hoşlanmayacak, işin çocuğa kazandıracağı bilgi ve becerilerden yoksun kalacaktır. Bu ise, yaşama "uyum"la değil, "uyumsuzluk"la sonuçlanabilir.

6. Çocuk eğitimi, temelde, bir davranış geliştirme ya da davranış değiştirme sürecidir. Bu nedenle, bir "davranış değişikliği" olan "öğrenme"nin gerektirdiği ilkelere uygun olarak yapılır. Psikolog E. Thorndike'in 20. yüzyılın başlarında belirlediğine göre, herhangi bir şeyin öğrenilmesi, şu dört ilkenin etkisi ile oluşur: 1- Güdüler, 2- Sınama-yanılma ya da "çeşitli tepki"de bulunmak, 3- Etki ya da doğru tepkiyi bulmak ve onu pekiştirmek, 4- Alıştırma yapmak. (Garret, H., Psikolojiye Giriş, Çevirenler: Remzi Öncül ve Fevzi Ertem)

Thorndike'in kullandığı bu terimler, günlük yaşamdaki kullanışlara çevrildiği zaman, şunları görürüz: Bilgi, beceri ve alışkanlıklar bakımından bir şeyin öğrenilmesi, önce ona karşı ilgi, istek ve gereksinim duymakla başlar. Bunun için, eğitimde önce bunu sağlamaya çalışmalıyız. Bunu, sınama ve yanılma davranışları denen "anlamaya çalışma" ve "yapmaya çalışma" izler. Bu sırada, başarıya götüren tepkileri "kuvvetlendirme"ye gerek vardır. Bunu, bir ölçüde, kişinin kendisi yapabi-

leceği gibi, eğitici durumunda olan kimse de yapabilir. Çocuk "doğru" davranış gösterdikçe, "oluyor", "ha gayret", "afetin", "tamam" gibi sözcükler kullanmak buna yardım eder. Bu sırada çocuk, öğrenmede belli bir düzeye ulaşır. Bu düzeyi koruyabilmek ve öğrenmenin kalıcılığını sağlayabilmek için, son olarak, "alıştırma" ya (egzersize) gereksinim vardır. Bunun için, aynı ve benzeri davranışlar, uygun aralıklarla yinele-

Eğitimde çocuğa yeni bir davranış kazandırırken ve eski bir davranışını değiştirirken, bütün öğrenme durumları için geçerli olan bu ilkelerden yararlanır. Çünkü, eğitimsel ya da ahlâksal davranışlar da bir öğrenme konusudur. Yukarıda söz konusu edilen öğrenme ilkelerinin hepsi önemli olmakla birlikte, bunların merkezini, "sınama-yanılma" ya da "çeşitli tepki" şeklinde ifade edilen "**yapma**" davranışı oluşturur. Çocuk, bir şeyi bizzat yapmadıkça, onu, gereği gibi öğrenemez. Bu hususa daha önce de temas etmiştik. "Eğitsel davranışlar" bu ilkelere göre yapıldığı ya da yaptırıldığı zaman, kalıcı nitelikte bir "öğrenme" sağlanmış olur.

7. Çocuğu korkutmamak, onun heves ve cesaretini kırmamak, kendine olan güvenini artırmak; ona karşı "teşvik edici" bir tutum takınmak gerekir. Eğitim etkinliklerinin belki en sihirli noktalarından biri budur. Hangi tarz bir eğitim yapılırsa yapılsın, eğitici, bu hususlara dikkat etmek zorundadır. Aksi halde, sağlıklı bir eğitim yapılamaz ve başarıya da ulaşılamaz. Bunlara ters düşen bir eğitim etkinliği "eğitim" olamaz. Daha önceki yanlış eğitimin bir sonucu olarak, yeni karşılaştığımız bir çocukta bunlar bulunmayabilir; ya da böyle eğitilmemiş olabilir. O zaman, işimiz ve gücümüz, önce çocuğu bu yolla kazandığı yanlış inançlardan kurtarmak olabilir. Bu durumda çocuğu başarıya ulaştırmak için, onu cesaretlendirmeli, ufak başarıları karşısında bile-aşırılığa kaçmadan-övmeli, girişim gücü artırılmalı ve sürekli "teşvik edici" söz ve davranışlarda bulunulmalıdır. Bununla birlikte, başarısızlığa uğradığı zaman da, çocuğu, başarılı olabileceği bir alana yönelterek, başarısızlığın verdiği eziklikten kurtarmalıdır. Bunun içindir ki, "Eğitimde başarı, başarının anahtarıdır." denir.

Ailede ve hatta okulda, çocuğun çeşitli yönleriyle ilgili olarak yapılacak eğitimde, bu ilke ya da yöntemlere önem ve değer verildiği oranda başarılı olunabilir. Bu durumda, çocukta birer "gizilgüç" (potansiyel) olarak mevcut olan yeti ve yetenekler, eğiticinin etkileriyle, toplumun "değer yargıları" doğrultusunda gelişme olanağı bulabilir.